

CHRZĄSZCZE

(ŻUKI, TĘGOPOKRYWOWE)

Jest to najliczniejszy gatunkowo oraz jeden z najbardziej zróżnicowanych pod względem pokroju ciała, rozmiarów, barw i trybu życia rząd owadów. W Polsce opisanych jest ponad 6000 gatunków i ponad 350 000 w świecie. Jest to najliczniejszy i najbardziej zróżnicowany morfologicznie i biologicznie rząd owadów i zwierząt w ogóle. Jednak pomimo różnorodności form prawie wszystkich jego przedstawicieli cechuje wyraźnie jednolity ogólny model budowy ciała.

Pierwsza para skrzydeł wykształcona w postaci twardej i nieprzezroczystych pokryw (*elytry*), czasem są one zredukowane, np. kusakowate. Tylne skrzydła są błoniaste, lotne. Przedplecze jest duże i ruchome. Narządy gębowe bezwzględnie (u wszystkich) gryzące (ortopteroidalne). Odwłok pozbawiony jest wyrostków rylcowych i pokładetka. Długość ich ciała waha się od 0,4 mm u piórkoskrzydłych do 75 mm u jelonka rogacza (największego europejskiego przedstawiciela tego rzędu).

DR MARTA BOROŃ/

Biolog i toksykolog. Pracownik Instytutu Medycyny Pracy i Zdrowia Środowiskowego w Sosnowcu. Pasjonat makrofotografii przyrodniczej; www.martaboron.pl

MGR RAFAŁ SIMON / Biolog, entomolog. Nauczyciel biologii, chemii i geografii SP nr 2 i SP nr 25 w Chorzowie. Pasjonat przyrody

Z ARTYKUŁU DOWIESZ SIĘ:

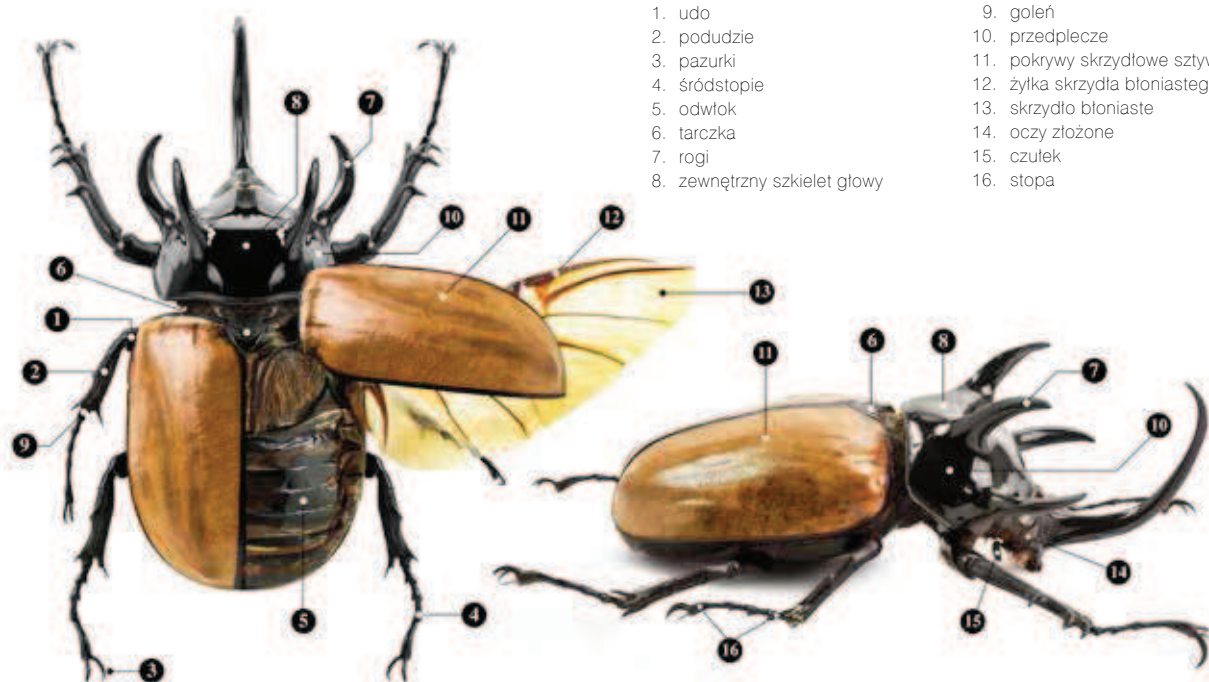
◆ gdzie

Żuwaczki u samców mają kształt rogów. Gatunek ten przejawia wyraźny dymorfizm płciowy. Ciało chrząszczy jest wydłużone i nieco grzbieto-brzusnie spłaszczone, o zarysie owalnym. Niekiedy wąskie i znacznie wydłużone, np. u kusakowatych czy kózkowatych. Całe ciało pokryte grubym oskórkiem (kutikulą) pełniącym funkcję twardego zewnętrznego pancerza. Głowa (*caput*) duża, przeważnie masywnie zbudowana, prognatyczna, u większości

Chrząszcze można spotkać prawie we wszystkich typach siedlisk lądowych, słodkowodnych i w śródlądowych słonawiskach [np. stonkowate, jeziornica w Morzu Bałtyckim].

gatunków dobrze widoczna. Duże i wypukłe oczy złożone osadzone są po bokach głowy. Przyoczek brak. Czułki przeważnie utworzone z 11 członów, najczęściej wydłużone, skierowane do przodu. Mogą być nawet kilkakrotnie dłuższe od całego ciała (np. u tycza). Różnorodność typów odnoży odzwierciedla różnorodność przystosowań ekologicznych chrząszczy (grzebne, bieżne, pływne). Są one przeważnie dobrze wykształcone, wyraźnie widoczne i zaopatrzone w długie pięciocłonowe stopy.

Część chrząszczy, zwłaszcza nocnych i żyjących w ukryciu, ma ubarwienie jednolicie czarne lub brunatne (np. większość biegaczowatych, czarnuchowatych, żukowate, jelonkowate i kornikowate). Zielono-żółte, jaskrawo mieniące się kolory cechują liszkarza tęcznika, niektóre biegacze,

1. udo	9. goleń
2. podudzie	10. przedplecze
3. pazurki	11. pokrywy skrzydłowe sztywne
4. śródstopie	12. żyłka skrzydła błoniastego
5. odwiotk	13. skrzydło błoniaste
6. tarczka	14. oczy złożone
7. rogi	15. czulek
8. zewnętrzny szkielet głowy	16. stopa

bogatkowate, stonkowate oraz niektóre żukowate. Liczne są gatunki o specyficznym wzorze barwnym na pokrywach, np. w postaci żółtego obramowania (niektóre pływakowate), czerwonych lub żółtych plamek na ciemnym tle (biedronkowate, kózkowate) albo też podłużnych lub poprzecznych pasków (np. stonkowate). Szczególne atrakcyjne ubarwienie występuje u nadobnicy alpejskiej, u której na błękitnym tle rozmieszczone są duże czarne plamy o białych obwódkach. To tylko nieliczne przykłady najczęściej spotykanych typów barwnych u chrząszczy.

Chrząszcze przechodzą przeobrażenie zupełne. Larwy różnią się wyraźnie wyglądem, budową, a często także trybem życia i siedliskiem występowania od postaci dorosłych (*imago*). Spotykane larwy to: kampooidalne, drutowce (sprężykowate, czarnuchowate). Poczwaraki wolne są często ukryte w zagłębieniach ziemnych i jamkach (np. żukowate), podkorowych kolebkach (kózkowate), rzadziej w oprzędzie (ryjkowcowate) lub wolno przytwierdzone do podłoża (stonkowate i biedronkowate). Te ostatnie mają nawet zdolność do wykonywania ruchów odstrasżających.

Chrząszcze można spotkać prawie we wszystkich typach siedlisk lądowych, słodkowodnych i w śródlądowych stonawiskach (np. stonkowate, jeziornica w Morzu Bałtyckim).

Wiele gatunków jest aktywnych tylko nocą lub o zmierzchu (np. biegaczowate i żukowate), natomiast inne, równie liczne, żerują na pełnym słońcu (kózkowate, omomiłkowate, biedronkowate, stonkowate i ryjkowcowate).

Znaczenie chrząszczy w przyrodzie jest bardzo duże. Gatunki drapieżne utrzymują równowagę w ekosystemach, inne mają znaczenie jako tzw. służba sanitarna, usuwają szczątki

roślinne i zwierzęce oraz odchody (żukowate). Jest również wiele groźnych szkodników roślin uprawnych (np. stonkowate, wołki, kornikowate).

Oznaczanie gatunków, zwłaszcza drobnych chrząszczy, jest trudne i przeważnie dostępne tylko specjalistom – koleopterologom. Jednak jest wiele grup, szczególnie skupiających duże i średniej wielkości gatunki, których rozpoznawanie nie nastęrcza większych trudności, nawet początkującym amatorom. To właśnie wiedza o tych chrząszczych staje się początkiem późniejszych, naukowych już zainteresowań wielu zawodowych entomologów. ◆

Różnorodność typów odnóży odzwierciedla różnorodność przystosowań ekologicznych chrząszczy [grzebne, bieżne, pływne].

Są one przeważnie dobrze wykształcone, wyraźnie widoczne i zaopatrzone w długie pięciocłonowe stopy.